

Suunnitelmia, mietteitä ja mietintöjä

Kymmenvuotisjakson jälkeen Virittäjä on jälleen muuttanut muotoaan. Ulkoisen muodonmuutoksen ohella ovat myös lehden »syvärakenteet» muuttuneet. Toimituksen kokoa on laajennettu, ja aikaisempi toimituskunta on muuttunut toimituksen työtä tukevaksi toimitusneuvostoksi. Myös toimituslinjaa on tarkoitus eräiltä osin hieman muuttaa. Kirjallisuusosasto on saanut omat erityisohjelmansa, ja se tulee aikaisempaa enemmän esittelemään — ei niinkään arvostelemaan — uusinta ulkomaista lingvististä kirjallisuutta. Mahdollisuuksien mukaan pyritään esittelyt kokoamaan jotakin teemaa tai koulukuntaa koskeviksi sikermiksi. Kotimaisten kielitieteellisten teosten arviointi säilyy tietenkin ohjelmassa edelleen. Samalla tavoin johonkin aiheeseen tai aihepiiriin liittyviksi pyritään ryhmittämään kieleemme käytäntö -osaston kirjoitukset. Artikkeliosasto sen sijaan säilyttää perinteisen muotonsa; se on edelleen avoin kirjoituksille, jotka koskevat suomea ja sen sukukieliä, äidinkielen opetusoppia, kielenilmiöihin liittyviä etnologian, folkloristiikan ja kotimaisen kirjallisuuden tutkimuksen lohkoja. Ns. teemanumeroita toimitetaan vain, kun kirjoittajakunnan aktiivinen kiinnostus erityisteemaan antaa siihen aiheen. Tämä numero antaa vasta viitteitä siitä, mihin suuntaan Virittäjä seuraavissa numeroissa kehittyä. On ehkä syytä vielä tähdentää, ettei lehti nyt, kuten ei aiemminkaan, ole sitoutunut minkään oppisuunnan tai koulukunnan äänenkannattajaksi. Samalla kun Virittäjä kiittää

edellistä päätoimittajaa pitkäaikaisesta ansiokkaasta työstä, se toivoo uuden asunsa ja toimitustapansa tyydyttävän lukijakuntaa. Jotta kirjoittajien ja toimituksen välinen yhteistyö joustavoituisi, on toisaalla lehdessä julkaistu ohjeita avustajakunnalle.

*

Viime huhtikuun lopussa valtioneuvosto asetti komitean, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus suomen ja sen sukukielten sekä ruotsin kielen tutkimusta harjoittavien laitosten hallinnollisesta yhdistämisestä. Tämä komitea, johon kuului puheenjohtajana tohtori Matti L. Aho ja kuusi jäsentä, toimi ripeästi; se päiväsi mietintönsä Tuomaan päivänä ja jätti sen opetusministeri Jaakko Itälälle 20. tammikuuta. Mietintö sisältää uudistus-ehdotuksen erityiskysymyksiä selvittelevän luvun lisäksi ehdotuksen laiksi kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta ja lain soveltamista koskevan asetusehdotuksen sekä liitteinä suunnitellun tutkimuskeskuksen ensimmäisten vuosien menoarvioluonnoksen ja Matti Sadeniemen samaa aihetta käsittelevän muistion, jolle Ahon komitean työ paljolti rakentuu.

Eri yhteyksissä ainakin kolmen viime vuosikymmenen aikana esitetty ajatus kotimaisten kielten instituutista on mietinnössä tarkentunut yksityiskohtaisesti jäsennellyksi ja epäilyksittä toteutuskelpoiseksi suunnitelmaksi. Varhaisimmat samaan tähtäävät ehdotukset on valtiollalle tehty tiettävästi jo 1930-luvun lo-

pulla. Runsasta vuosikymmentä myöhemmin istunut kansanperinnekomitea kiinnitti asiaan huomiota (Virittäjä 2/1951), ja kymmenen vuotta sen jälkeen asia oli taas esillä. Valtion tiedehallinnon uudelleenjärjestelyehdotusta koskevassa lausunnossaan Martti Rapola perusteli painavasti valtion rahoittaman kieli-instituutin tarvetta ja luonnosteli instituutin rakennetta ja toiminnallisia tavoitteita. Rapolan lausunto on julkaistu vuoden 1960 Virittäjässä. Muutamaa vuotta myöhemmin Suomen Akatemian kohtaloa pohtinut komitea kiinnitti asiaan jälleen huomiota, ja 1969 valtionalta otti asiassa vihdoin aloitteen käsiinsä. Opetusministeriö antoi ensin Matti Sadeniemelle tehtäväksi selvittää kotimaisten kielten tutkimuksen ja huollon alalla nykyään vallitsevat hallinnolliset, toiminnalliset ja taloudelliset epäkohdat ja esittää suunnitelman niiden tarkoituksenmukaisesta korjaamisesta. Sadeniemen selvityksestä tekemiensä päätelmien perusteella valtioneuvosto asetti siten Ahon komitean.

Pitkään ilmassa olleen ajatuksen kypsyminen nykyiselleen johtuu epäilemättä yleisestä tiedepoliittisesta kehityksestä, jota opetusministeriö on määrätietoisesti ohjannut. Paitsi sitä, että äidinkielen tutkimus kuuluu yleensä jokaisen kansan perusoikeuksiin ja -velvollisuuksiin, on suomen ja sen sukukielten tutkimus niitä tutkimuksemme keskeisaloja, joissa meidän on mahdollista taloudellisten voimavarojemme ja tutkimuskapasiteettimme perusteella pysyä etenevän kansainvälisen tutkimuksen tasalla. Vielä muutama vuosikymmen sitten Suomen, Viron ja Unkarin valta-asema fennougristiikan kärkimainana oli kiistaton. Tämän päivän tilanne on jo toinen. Neuvostoliitossa ja Yhdysvalloissa on suomensukuisten kielten tutkimus nopeasti vahvistunut ja laajentunut, ja sellaisessakin maassa kuin Saksan liittotasavallassa, jossa ei lainkaan asu suomensukuisia kansoja, on fennougristiikan oppituolet neljä. Suomessa niitä on kaksi. Kaikkiaan suomea opetetaan tällä hetkellä lähes viidessäkymme-

nessä ulkomaisessa yliopistossa Japania myöten. Nykylingvistiikan kiinnostus ei-indoeurooppalaisia kieliä kohtaan on ymmärrettävää ja suuntautuminen fennougristiikkaan, mikä sinänsä on tietenkin vain hyvä, on sitäkin ymmärrettävämpää, kun tämän tieteenalan emämaissa on jo pitkän tutkimus- ja keruutoiminnan ansiosta tarjon tutkimukselle välttämättömiä laajoja ja hyvin järjestettyjä aineskokoelmia.

Toisaalta valtion tiedehallinnon uudelleenjärjestelyt ovat seurauksineen viime vuosina muuttaneet mietinnön käsittelemien laitosten asemaa. Aiemmin nuoret suomen kielen ja fennougristiikan harrastajat saivat jatkokoulutuksensa Sanakirjasäätiön, Suomen suvun, Suomalaisugrilaisen Seuran, Karjalan kielen sanakirjan yms. toimissa. Samalla kun tutkijakoulutus on siirtynyt näistä laitoksista humanistisen toimikunnan alaiseksi täysipäiväiseksi ja -palkkaiseksi pätevyitymiseksi, ovat mainittujen laitosten mahdollisuudet kilpailla alan parhaasta työvoimasta auttamatta menneet. Laitokset, joissa suoritettun työn julkitulo ei niiden suurisuuntaisuuden vuoksi ole eikä voi olla erityisen nopeaa, eivät enää houkutele opinnoissaan hyvin menestyneitä, etenkin kun eräät toiset alat voivat tarjota myös muutoin paremmat edut. Varhemmin kun kyseisistä laitoksista siirryttiin korkeakoululaitoksen virkoihin, ei yhteiskunnan varoin hankittu pitkä erikoiskoulutus mennyt kokonaan hukkaan — eri asia tietenkin on, että se eräiltä osin oli myöhempien tehtävien kannalta epätarkoituksenmukaista. Kun yleisesti havaitaan, ettei kollektiivisesti tehdylle sanakirja- tms. työlle parhaan osan työpäivästään uhraava enää pysty tasavertaisesti kilvoittelemaan ammattipätevyityjän kanssa yliopistoviroista, ja kun laitoksien töitä ei yleensä ole totuttu pitämään elämäntehtävinä — sisällöltään ne hyvinkin voisivat olla sellaisia —, on ilmeistä, että erikoiskoulutuksen saaneen työvoiman siirtyminen muihin tehtäviin tulisi lähiaikoina aikaisempaa yleisem-

mäksi. Useissa tapauksissa pitkä erikoiskoulutus meni tällöin täysin hukkaan. Tällaisten epäkohtien poistoon opetusministeriö nähdäkseen toimillaan tähtää.

Tutkimuskeskusta luonnostellessaan Ahon komitea on lähtenyt tiukasti ole-massa olevista laitoksista. Katteettomasta suurellisuudesta ja tyhjälle rakentamisesta ei komiteaa voi syyttää. Hallinto-toimistoa lukuun ottamatta kaikilla suunnitelluilla osastoilla ja toimistoilla ja niihin kaavailluilla toimilla on jo vastineet todellisuudessa. Uutuutena on kuitenkin mainittava, että kolmas kotimainen kiellemme, lappi, on nyt saamassa oman kielilautakuntansa. Esiitetty muutos merkitseekin ensisijaisesti hallinnollisesti sekavan nykytilanteen selkiyttämistä ja laitosten toimintaedellytysten vahvistamista. Ilmeisesti suunnitellussa hallintokaaviossa on jo kaikki ne ytimet, joista myös tulevien tutkimustarpeiden ja yhteiskunnan tarvitsemien kielipalvelumuotojen toimintayksiköt voivat kehittyä. Tärkeää olisi, että suunniteltu hallintokaavio voisi joustavasti myötäillä tutkimuksen kehityksestä aiheutuvia painopisteen spontaaneja muutoksia. Jos valtiovalta toteuttaa nyt esitetyn suunnitelman, se asettaa ensi keran kotimaisten kielten tutkimuksen samaan asemaan kuin esimerkiksi muinaistieteen tutkimuksen.

*

Syyskaudella tuli julkisuuteen toinenkin äidinkielen asemaa koskeva mietintö. Tulevan lukion opetussuunnitelmaa ja tuntijakoa pohtinut komitea ehdottaa

äidinkielen opetuksen tuntimäärää vähennettäväksi peräti viidenneksellä. Oikean taustan vähennysehdotus saa, kun todetaan, että jo ennen vähennystä äidinkielelle varattu tuntimäärä on Suomessa Euroopan alhaisin. Ehdotus onkin herättänyt poikkeuksellisen voimakkaan reaktion. Yksi monipuolisen asiantuntijajoukon perusteltu kannanilmaisuus on toisaalla lehdessämme. Äidinkielen ratkaiseva merkitys kaikessa korkeamman asteisessa opetuksessa ja oppimisessa on niin itsestään selvä tosio, ettei se erityisperusteluja kaipaa. Kielen ja nimenomaan äidinkielenä opitun kielen osuus ajattelussa, todellisuuden hahmottamisessa ja viestinnässä on perusuonteinen. Kyky antaa ajatukselle täsmällinen kielellinen hahmo on perusvaatimus, joka jokaisen lukion suorittaneen tulisi täyttää. Samalla soisi jokaisen lukiolaisen saavan niin paljon syvempää tietoa itse kielestä, että hän saisi ainakin aavistuksen siitä, miten kieli meitä ajatteluttaa ja miten meitä kielellä ajateltutetaan. Äidinkieli ei enää lukiossa ole oppiaine sanan tavanomaisessa merkityksessä, se on kaikkien opettavien aineiden perusta. Voi vain ihmetellä, miten kahdeksassa viikkotunnissa tämä tieto oppilaille välitetään, kun äidinkielen opettajan on ajan vaatimusten mukaisesti oltava myös esteetikko, logonomi, logopedi jopa komeljanttari. Äidinkielen ja yleensä kielten opetuksen kysymyksiin on syytä palata tuonnempana uudelleen. Tällä erää keskustelun jatkoksi riittänee viittaus Gleasonin teokseen *Linguistics and English Grammar*, jota esitellään tämän numeron kirjallisuusosastossa.

T. T.